

GORIČARJEVA DELA - VIR INTELEKTUALNE SVEŽINE

Ko v februarju leta 2007, 100 let po rojstvu Jožeta Goričarja, prebiram njegove članke - zlasti tiste iz prve polovice 80. let 20. stoletja, ugotavljam, koliko je v njih takšnih spoznanj, ki jih je družbeni razvoj v zadnjih desetletjih potrdil, hkrati pa so tudi še sedaj spoznavno spodbudna. To velja tako za ugotovitve, ki zadevajo bistvo znanstvenega pristopa k razvejeni protislovni družbeni resničnosti in ključne vidike teoretskega pojasnjevanja družbene dinamike, kakor za ocene o ožjih družbenih prostorih in problemih (npr. slovenska in jugoslovanska družba) ter za ugotovitve, ki zadevajo svetovne razsežnosti (odnosi med revnimi in bogatimi, med vojaškimi velesilami).

Kaj v Goričarjevem delu zagotavlja intelektualno svežino, zaradi katere je vredno njegova dela brati še več desetletij po nastanku? Če upoštevamo slovenski družbeni prostor, ki je v začetku 21. stoletja v javni zavesti večkratno sprevrnjen, potem gotovo nista vir aktualnosti pogosto navajanje in slavljenje avtorja. Nasprotno, nekateri so ga popolnoma pozabili, med njimi akademski ustanovi, kjer je aktivno deloval. To brisanje Jožeta Goričarja iz trenutno vodilnega akademskega zgodovinskega spomina si razlagam kot nedvomno politično pogojeno, kot posledico prepričanj sedanjih nosilcev ključnih položajev na ustreznih akademskih ustanovah o Goričarjevi podpori »totalitarizmu v svinčenih časih« in kot izraz splošnega zasramovanja vsega, kar je bilo kakorkoli povezano s socializmom. Vendar si celovita Goričarjeva akademska dejavnost nikakor ne zasluži takšnega izključevanja.

Jože Goričar sodi k sociologom, ki so (bili) v dvojnem kritičnem položaju, tako do obstoječe sodobne družbe kot do teoretskih znanstvenih razlag družbenega dogajanja. V nasprotju s tistimi, ki so brez pridržkov sprejemali posameznemu tipu političnega sistema naklonjeno sociološko razlago, je Goričar sociološko dediščino sprejemal odkrito kritično. Vemo pa, da je bila od vsega začetka ta pomembna določilnica družbenega reda razcepljena tako po načinu zajemanja in analiziranja predmeta kot po vključenih vrednotah in potencialih za praktično uporabo. Jože Goričar je že v začetku akademske kariere zavzel položaj na tistem polu, ki bi ga lahko označili kot integralno zgodovinsko analitičen, torej se je umestil v model, ki zagovarja, da se mora znanost približati resnični družbi in družba znanosti; to pa je v začetku 21. stoletja eden od prednostnih ciljev, ki jih za znanost razglašča Evropska komisija.

V 20. stoletju je ločnica med tem in tistim modelom, ki je pristajal na redukcionizem, potekala med dvema skrajnostma. Ne eni strani je marksizem,

* Dr. Maca Jogan, zaslužna profesorica Univerze v Ljubljani.

ki je bil »nevaren« zaradi vključenih praktičnih potencialov, ki so zajemali tudi možnosti zmanjševanja prikrajšanosti prikrajšanih družbenih plasti. Na drugi strani je »meščanska« znanost, ki je v bistvu pristajala na status quo in na obstoječo »racionalnost«.

Jože Goričar je v marksistični teoriji o družbi videl po eni strani intelektualni proizvod določenih zgodovinsko spremenljivih okoliščin, po drugi strani pa vir in spodbudo za razkrivanje značilnosti družbenih procesov nasploh. Zato ni naključje, da je nasprotoval krčenju marksistične teorije na dogme kakor tudi zavračanju nemarksističnih teoretskih razlag zaradi razredne pristranskosti. Zagovarjal je odprtost in kritičnost do obeh vodilnih struj v sociologiji, kar lahko prispeva k znanstvenemu pristopu, katerega cilj je razkrivanje kompleksnih razmerij med sestavinami družbene strukture – od posameznika prek različnih skupin do celovitega institucionalno utrjevanega in varovanega družbenega reda, sistema. V odprtosti teorije do ključnih vodilnih struj je videl vir za bogatenje sociološke teorije in za njeno spoznavno plodnost, kar je nedvoumno poudaril že sredi 60. let 20. stoletja v članku »O nekim zanemarenim področjima naše teorijske sociologije« (1965: 7–19).

Takšna spoznavna drža se nedvoumno izraža tudi v Goričarjevem prispevku »Teorija v spoprijemu z družbeno prakso« (1983: 366–369), v katerem med drugim zavrača pogoste očitke K. Marxu (ki da je napovedal razredni boj, tega pa da več ni v razvitem svetu) in poudarja: *»Ker je pri tem poudarek na zgodovinskem dogajanju, le-to pa ustvarja zmeraj nova družbena stanja, je jasno, da je družboslovje že lep čas pred takšnimi problemi, ki jih Marx ni poznal in zavoljo tega tudi ni mogel nanje teoretično odgovarjati. Celo s konfliktnim razmerjem med obema osnovnima razredoma – razrednim bojem – je danes tako, da se v razvitih kapitalističnih državah ne dogaja več povsem v skladu z Marxovimi predvidevanji. Raziskave kažejo, da 'razrednobojno' razpoloženje precejšnjega dela proletariata v teh deželah usiha. Po drugi strani pa se polje razrednega boja v svetu vse bolj pojavlja kot planetarna celota: 'fronta' tega boja se že nekaj časa oblikuje na ločnici, ki razdvaja bogati sever od revnega juga ... Marxova teorija o pavperizaciji dobiva tako svetovne razsežnosti, medtem ko se v visoko razvitih kapitalističnih deželah ne dogaja več v skladu z Marxovimi pričakovanji.«* Kljub temu da realna dejstva zadnjih dveh desetletij potrjujejo – denimo – teorijo o pavperizaciji v globalnih okvirih, na Slovenskem niso redke ocene, da je marksizem »zmota« ali »zabloda«. Spričo restavracije (v nekaterih ozirih celo zgodnjega) kapitalizma v osamosvojeni Sloveniji zveni zato zelo sodobno Goričarjevo spoznanje iz začetka 80. let 20. stoletja: *»In vendar bi bilo treba zelo temeljito preučevati družboslovne sestavine Marxovega nauka, prav tako pa tudi metodologijo, ki jo je Marx uporabljal pri preučevanju kapitalističnih družb svojega časa.«* (1983: 369)

J. Goričar je bil pozoren na napetosti in konflikte v slovenski in jugoslovanski družbi in v tem smislu je opozarjal na »praznino« med družbeno prakso in sociologijo. Zelo jasno je to izraženo v naslednji ugotovitvi (1984: 84): »Vsi, ki se tako ali drugače ukvarjamo s sociologijo, ugotavljamo, da je mnogo premalo neposrednih stikov med središči odločanja in sociološko znanostjo.« Goričar je v enem od zadnjih prispevkov pred smrtjo (1984 a) odnos med znanostjo in družbeno prakso še podrobneje razčlenil, ko je postavil vprašanje »Kdo lahko razsoja: kaj je in kaj ni marksistično«. V odgovoru je med drugim poudaril, da gre pri tem vprašanju za napetosti med družboslovjem in politiko; v politiki pa »so namreč tudi takšni posamezniki, ki jih z vso pravico štejemo za dogmatične birokrate. ...Dogmatizem ima namreč globoke korenine, ki tudi v našem času in prostoru poganjajo tu in tam ne ravno blago dišeče rožice«. O veljavnosti zadnje misli pa v letu 2007 v Sloveniji skoraj noben sociolog ali sociologinja več ne dvomi. Hic et nunc je namreč dogmatizem v razcvetu, pa še okiten z božjim blagoslovom.

LITERATURA

- Goričar, Jože (1965): »O nekim zanemarenim področjima naše teorijske sociologije«, *Sociologija*, 1965, 4: 7-19.
- Goričar, Jože (1969): *Oris razvoja socioloških teorij*. Maribor: Obzorja.
- Goričar, Jože (1983): »Teorija v spoprijemu z družbeno prakso«, *TiP*, XX, 2-3: 366-369.
- Goričar, Jože (1984): »V stikih med središči odločanja in sociološko znanostjo je (še) praznina«, *TiP*, XXI, 1-2: 84-85.
- Goričar, Jože (1984a): »Kdo lahko razsoja: kaj je in kaj ni marksistično?«, *TiP*, XXI, 10: 1026-1027.